

Interinidade e conflitividade: dinámica institucional do Concello de Lugo na Segunda República

ANTONIO SOMOZA CAYADO
Universidade de Santiago de Compostela

A arquitectura institucional do Estado no período republicano, ben como resultado directo ou indirecto da vontade popular, exerce un rol relevante no proceso de cambio social que arelaban amplos sectores sociais co advimento da República, facendo patente a aplicación de novas políticas dende a óptica reformista.

Non obstante, a situación política e social vivida a nivel estatal, con tres convocatorias de eleccións a Cortes —unha delas repetida— e unha constante fluctuación na composición dos gobernos debido á inestabilidade das coalicións establecidas, reproducíndose sucesivas crises; dará como resultado unhas institucións en constante interinidade e escasamente representativas da soberanía popular: os vaivéns de gobernadores civís de distinto signo político segundo a conformación do goberno levarán á modificación das xestoras provinciais e locais, debido á demora dunha lei de réxime local e da convocatoria de eleccións municipais.

En todo o período republicano tan só se convocaran eleccións municipais o 31 de maio de 1931 nos concellos onde houbera denuncias sobre o proceso do 12 de abril ou se designaran concelleiros polo procedemento sinalado no artigo 29 da Lei Electoral de 1908¹ e mais as do 23 de abril de 1933 para cubrir os postos vacantes naqueles concellos onde causaran baixa cando menos un terzo da

¹ Segundo o cal, se o número de candidatos non superaba o de postos a escoller, xa ficaban proclamados directamente sen se celebraren eleccións (Rueda, José Carlos (ed.) (1998): *Legislación electoral española (1808-1977)*, Barcelona, Ariel, pp. 149-168).

corporación; que afectan a varios municipios da provincia, mais non ao de Lugo. Co acceso ao poder da Fronte Popular logo das eleccións a Cortes de 1936, convocáranse unhas novas eleccións municipais, publicándose incluso un decreto de convocatoria para o 12 de abril, que incluía un preámbulo explicativo das novas normas a seguir, mais finalmente decidiuse aprazar a convocatoria.

Asemade, a vaga reaccionaria que segue á Folga Xeral Revolucionaria de outubro de 1934 tamén terá incidencia na composición das mesmas. Dáse, xa que logo, unha distribución do poder de arriba a abaixo, até o punto de que incluso os procesos electorais se van ver condicionados pola adscripción política do Gobernador Civil correspondente.

Mais nun comezo a tarefa a desenvolver era a substitución do persoal político do réxime anterior: o mesmo 14 de abril cesaría no seu cargo o gobernador civil, García Portals, ocupando o seu posto de xeito interino o presidente da Audiencia, Santiago Blasco. O día 15 comezaban a facerse públicas as primeiras medidas do Goberno Provisorio da República, procedendo a Organización Republicana Lucense á constitución de delegacións da FRG nas localidades da provincia para estimular o troco efectivo da situación. As renuncias aos seus cargos do Presidente da Deputación e do Alcalde de Lugo —monárquicos— non serían aceptadas e manteríanse nos seus postos mentres non se dera nova orde².

O 17 de abril noméase a primeira listaxe de gobernadores civís baixo o novo sistema, sendo electo para Lugo José Calviño Domínguez, que procedería á constitución de comisións xestoras afíns á República nos concellos con maioría monárquica, así coma da Deputación Provincial.

A institución municipal lucense atravesará tres etapas ben diferenciadas, nas cales se definen tres configuracións distintas da corporación:

- A etapa correspondente ao Concello de elección popular, que emana dos comicios do 14 de abril (5 de xuño de 1931 - 12 de outubro de 1934). Funciona como Comisión Xestora nun primeiro momento (23 de abril - 5 de xuño), mentres non se constituía a corporación resultante da repetición das eleccións.
- A etapa da comisión xestora radical-cedista (12 de outubro de 1934 - 20 de febreiro de 1936), orientada pola reacción ao movemento revolucionario de outubro. Trala dimisión da minoría municipal da CEDA e o troco no goberno do Estado, designaríase unha nova xestora que rexería até despois das eleccións a Cortes de 1936 (6 de xaneiro - 20 de febreiro de 1936).
- A etapa da comisión xestora frontepopulista (20 de febreiro - 20 de xuño de 1936). A primeira medida do goberno entrante da Fronte Popular

2 *El Progreso*, 16 de abril de 1931.

sería volver constituír os concellos de elección popular (20 de febreiro – 3 de marzo). Posteriormente noméase unha xestora agardando a celebración dunhas eleccións municipais previstas para abril, mais que non se chegaron a celebrar.

1. Concello de elección popular (abril/xuño de 1931 - outubro de 1934)

A restitución do poder monárquico no 1930 formúlase cunha vontade de facer borrón e conta nova a respecto da ditadura; mais as transformacións sufridas no contexto sociopolítico estatal, co xurdimento do movemento republicano e as fendas abertas no bloque de poder, ían tocar á fin da xeira monárquica. O incremento da conflictividade social e o endurecemento da represión sumiran o Estado nunha grave crise. Fracasados varios intentos de formar goberno e nun ambiente enrarecido e convulso —Consello de Guerra contra os sublevados en Jaca, represalias contra os asinantes do Manifesto Republicano, folgas estudantís— convócanse para o 12 de abril eleccións municipais, ás que estaba previsto que seguiran posteriormente as eleccións ao Parlamento e ao Senado, coa finalidade de volver á normalidade³.

Mais este escenario puña en entredito a vixencia da monarquía como sistema político, ao tempo que un republicanismo artellado como plataforma de asalto ao poder —Pacto de Lestrobe a nivel galego: creación da FRG⁴—, non ía perder a oportunidade que se lle presentaba: logo dunha activa campaña por todo o país, faría listas para concorrer ás eleccións municipais, conferíndolles un carácter de referendo a respecto do sistema político.

Neste proceso, o artellamento táctico do republicanismo, ao concorrer todas as forzas republicanas e os socialistas baixo unha mesma candidatura, determinará os resultados finais, cunha vitoria contundente a nivel estatal e galego.

O número total de concelleiros a escoller en Lugo será de 28 —véndose incrementado en dous pola medra demográfica—, repartidos do seguinte xeito: catro postos para os distritos 2º (San Domingos), 3º (Catedral), 4º (Noroeste) e 6º (Sur); cinco para o 5º (Norte) e sete para o 1º (Centro)⁵.

Tanto o PSOE coma o Centro Republicano desenvolveron de xeito independente a elección dos seus candidatos, para decidir a candidatura conxunta a

3 Tuñón de Lara, Manuel (1985): *Tres claves de la Segunda República*, Madrid, Alianza, pp. 219-225.

4 Nesta xuntanza acordárase, ademais da constitución da FRG, a participación na campaña republicana a nivel estatal, o cal se concreta na participación dos líderes do republicanismo galego no Pacto de Donosti (Casares) e no mitin de Madrid —Abad Conde— (Alfonso Bozzo, Alfonso (1976): *Los partidos políticos y la autonomía de Galicia: 1931-1936*, Madrid, Akal, pp. 106-108).

5 O luns 16 de marzo xuntábase o Pleno do Concello para decidir o número de concelleiros a elixir nas vindeiras eleccións, así como a súa distribución nos 6 distritos en que se dividía electoralmente o Concello (*El Progreso*, 17 de marzo de 1931).

última hora⁶. A dous días da votación, unha Asemblea conxunta de republicanos e socialistas acorda a coalición electoral, levando 14 candidatos repartidos en 5 distritos⁷.

As forzas monárquicas van concorrer a este proceso divididas, o cal reflicte a situación vivida polo bloque de poder no luscofusco da Restauración: dunha banda, a candidatura constituída polo Centro Constitucional e a UMN e, pola outra, unha conxunción monárquica integrada por conservadores e liberais⁸.

O nivel de actividade de campaña resulta moi baixo en relación ao número de candidaturas que se presentaban e á diverxencia dos proxectos políticos que estas representaban. Tan só os republicano-socialistas levaron a cabo unha actividade intensa, tendo en conta que desenvolveron —como é evidente dado o tardío acordo de coalición— a campaña de xeito separado⁹. Os monárquicos, pola súa banda, conformaríanse coa prensa adicta (*La Voz de la Verdad*) para faceren públicas as súas candidaturas a través de anuncios¹⁰.

A xornada do 12 de abril trouxo canda ela unha vitoria contundente da Conxunción Monárquica, que acadou 22 actas de concelleiro, fronte ás 6 da Conxunción Republicano-Socialista. Estes datos contrastan cos do resto de Estado, onde houbo unha axustada vitoria dos republicano-socialistas, baseada no voto das cidades. Lugo foi, xa que logo, unha das excepcións a nivel estatal¹¹. Do

-
- 6 Os candidatos do PSOE serán escollidos previamente por unha asemblea do Centro Obreiro, para logo seguir as canles habituais no partido, mediante a Asemblea de antevotación de candidatos, para logo seren referendados polo Comité Local, proceso polo cal saen electos 6 candidatos (*El Progreso*, 28 de marzo de 1931). Pola súa banda, o Centro Republicano elixe en Asemblea o 31 de marzo unha lista de 7 candidatos (*El Progreso*, 1 de abril de 1931).
- 7 Desta candidatura resalta a extracción urbana e obreira; pois só presentan candidatos nun distrito rural: o 5º —ningún deles labrego—, o cal evidencia a dificultade do movemento republicano para ultrapasar o contexto urbano no cal nacera (*El Progreso*, 11 de abril de 1931).
- 8 A respecto do procedemento seguido polos monárquicos para a configuración de candidaturas, nada se sabe. Quizabes a presenza en Lugo o 24 de marzo de José Lladó e Joaquín Quiroga Espín (ex-deputados a Cortes por Lugo) tivera que ver coa configuración das listas monárquicas (*El Progreso*, 25 de marzo de 1931). A conxunción monárquica ten unha candidatura socialmente representativa das elites que ocupaban o poder, incluíndo nela ao ex-alcalde Ángel López Pérez, ao Director do Instituto, o presidente da FCA, un ex-presidente da Cámara de Comercio e o director dun xornal, onda industriais e profesionais dabondo coñecidos na sociedade luguesa do momento, sendo ademais a única con implantación nos 6 distritos (*El Progreso*, 11 de abril de 1931).
- 9 O 22 de marzo celebrábase nun Teatro Principal ateigado de xente un mitin do PSOE no cal intervirían os ferroláns Quintanilla e Usero. O 28 de marzo chega Casares Quiroga a Lugo para participar nun acto que segundo *La Voz de la Verdad*, tivo “regular asistencia”. Ao día seguinte celebrouse no Teatro Principal o mitin do Centro Republicano, coas intervencións de Vega Barrera, Ánxel Fole, López Otero e o avogado vigués Manuel María González. Os republicanos tamén celebraron actos en Nadela e Ombreiro. Asemade, o Centro Republicano constituiríase en Oficina Electoral dende o 5 de abril a partir das cinco da tarde. (*El Progreso*, 1 de abril de 1931).
- 10 A UMN faría público un telegrama enviado ao Ministro da Gobernación e ao Presidente do Consello de Ministros protestando pola irregular configuración da Deputación Provincial, vertendo sospeitas a respecto dun posíbel amaño electoral. (*La Voz de la Verdad*, 26 de marzo de 1931)
- 11 Outras significadas excepcións a nivel estatal, relacionadas ben co falseamento dos resultados ou ben coa acción das redes clientelares e a tradición conservadora desas localidades, serían Cádiz e Palencia (Tusell,

antedito reparto de escanos tírase como conclusión a forte implantación dos monárquicos en todos os distritos da capital, amosando o seu poder especialmente no eido rural, onde copan a representación. O socialismo, pola súa banda, recibe apoios case exclusivamente do electorado urbano¹².

Sobre os resultados electorais presentárase protesta escrita, ademais de varias actas notariais. Trala marcha voluntaria do rei e a proclamación da República, o Goberno Provisorio marcará as pautas a seguir a respecto dos concellos electos: se a elección se declara válida constituiranse sexa cal sexa o resultado. Naqueles nos que —coma o de Lugo— haxa protesta escrita nomearase unha Comisión Xestora mentres se resolve o expediente; constituída por tantos membros como distritos haxa. Así pois, no Concello de Lugo o Gobernador Civil designará unha Comisión Xestora conformada polos seis membros electos da candidatura republicano-socialista, actuando como Presidente o radical José Bolaño¹³. Esta Xestora tomará acordos de carácter simbólico coma a substitución dos nomes no rueiro ou a retirada do recoñecemento de fillos adoptivos do Concello a persoeiros relacionados coa monarquía e coa ditadura¹⁴. Asemade, acordará —a proposta do socialista Valiña— a participación na conmemoración do Primeiro de Maio. A súa xestión procurará dar saída ás cuestións pendentes e adaptar a vida do Concello á nova situación de provisoriedade coa fin de evitar a parálise da actividade da institución por mor do cambio de sistema, ante a repetición da convocatoria de eleccións municipais para o 31 de maio.

Un mes e medio despois da proclamación da República, o escenario político mudara completamente: os elementos monárquicos iniciaron o seu proceso de hibernación, optando ben pola inserción en grupos republicanos de dereita ou ben polo rol de atentos espectadores fronte ao devir dos sucesos no novo réxime. Asemade, a proclamación da República abre paso á proxección social do republicanismo e á fragmentación das organizacións republicanas, concretándose politicamente as distintas faccións que as integraban. En Lugo, o desacordo entre a ORGA e Alianza Republicana polo rol subordinado que se concedía a esta no seo

Javier (1998): *Historia de España en el siglo XX*, Madrid, Taurus, p. 292). As irregularidades en Lugo circunscribíronse á sección de Vilamoure (distrito 6), onde se suspendeu a elección e na Soidade (distrito 2), na que, unha vez efectuado o escrutinio, rachouse a urna e estragouse a documentación; repetíndose a elección en ambas dúas mesas o 15 de abril. (*El Progreso*, 14 de abril de 1931)

12 Véxase Cadro 1.

13 (*El Progreso*, 18 de abril de 1931). O propio Gobernador Civil explica nunha nota en prensa que esta medida estaba encamiñada a evitar que os elementos do antigo réxime controlaran os concellos (*El Progreso*, 19 de abril de 1931). (Véxase Cadro 2)

14 Os nomes de Rodríguez de Viguri, Raíña, Constitución ou Bispo Izquierdo serían substituídos por Catorce de Abril, Liberdade, República e Pablo Iglesias. A Rodríguez de Viguri e Belenguer retiróuselles a condición de fillos adoptivos da cidade (*El Progreso*, 24 de abril de 1931).

da FRG fará imposible non só unha candidatura conxunta republicana, senón tamén a coalición cos socialistas¹⁵.

O PSOE decide ir ás eleccións do 31 de maio en solitario, debido á incapacidade de conciliar aos dous sectores republicanos. A Asemblea da Agrupación Socialista elixe trece candidatos, repartidos en catro distritos¹⁶.

O rol diverxente exercido por AR a respecto da FRG unha vez proclamado o novo réxime levará os lerroixistas a concorreren tamén en solitario ás eleccións, presentando unha lista de dezaioito candidatos distribuídos nos seis distritos¹⁷. Do mesmo xeito, a ORGA de Lugo, logo de tentar aplicar sen éxito as directrices da FRG de coligarse co PSOE¹⁸, iría ás eleccións en solitario, cunha candidatura de oito membros por catro distritos. De recente constitución na localidade, a DLR presentaría unha candidatura formada por dezaseis nomes que se cobren todos os distritos.

Os sectores monárquicos xa elaboraran nas municipais do 12 de abril candidaturas labregas ao abeiro da FCA e do coñecido compoñedor de eleccións José Benito Pardo Rodríguez en varios concellos da provincia¹⁹. Desta volta, presentárase unha candidatura denominada Unión de Labregos, que ben se pode vulgar como un intento da dereita non republicana por reafirmar o seu espazo político logo da proclamación da República. Porén, esta candidatura foi finalmente retirada.

Tampouco neste novo proceso se aprecia un alto nivel da actividade electoral das distintas organizacións concorrentes ao mesmo. Si existe un esforzo por parte das novas organizacións xurdidas no sistema de partidos dirixido a desmarcarse das prácticas caciquís desenvolvidas de xeito secular pola dereita monárquica na provincia de Lugo²⁰, fronte aos constantes ataques do socialismo²¹.

15 Alfonso Bozzo, Alfonso (1976): *Op. cit.*, pp. 82-85. Así pois, para a repetición das eleccións proclámanse 133 candidatos: 36 de Alianza Republicana, 31 do PSOE, 20 da ORGA, 18 de DLR e 28 dunha candidatura denominada Unión de Labregos, constituída por elementos afíns á Federación Católica Agraria (ADPL, Eleccións, Expedientes electorais, caixa 7957).

16 *El Progreso*, 27 de maio de 1931. Previamente celebrárase unha asemblea conxunta con Alianza Republicana e coa ORGA, non chegándose a ningún acordo de conxunción (*El Progreso*, 23 de maio 1931).

17 Nunha nota en prensa, Alianza Republicana fai público o seu desvencellamento da FRG, ao considerar cumpridos os obxectivos da mesma co advimento da República, ao tempo que aclara que a ruptura do pacto coa ORGA xa se producira antes de tal evento, optando agora pola liberdade de acción á marxe da Federación (*El Progreso*, 9 de maio de 1931).

18 A dirección da FRG recomendaría ás organizacións provinciais a intelixencia cos socialistas como criterio de concorrencia aos comicios do 31 de maio (*El Progreso*, 20 de maio de 1931).

19 *La Voz de la Verdad*, 10 de abril de 1931. O Comité Provincial Pro-Eleccións do Grupo Social Agrario fixo público un manifesto "A los labradores lucenses", por medio do cal convocaba os labregos para o local do Sindicato Agrícola Católico de Lugo para o 24 de maio configurar a súa candidatura (*El Progreso*, 22 de maio de 1931).

20 DLR publica unha nota na cal pretende deixar ben clara a súa postura anticaciquil e o seu afastamento de tales prácticas, en resposta a rumores propalados arredor do citado partido (*El Progreso*, 26 de maio de

Irrompe en plena campaña a suspensión gubernativa por vinte días do Centro da FCA, ao ser denunciada por desenvolver unha campaña difamatoria contra o PSOE por repartir panfletos que o asociaban ao comunismo²².

Os resultados da votación celebrada o 31 de maio traen como consecuencia a bipolarización entre AR e PSOE, con catorce e doce concelleiros, respectivamente; tendo a ORGA e a DLR cadanseu escano²³.

Os resultados do exercicio do sufraxio expresan unha vitoria contundente do PSOE nos distritos urbanos, contrarrestada pola Alianza no rural —especialmente visíbel nos distritos 4º e 6º, onde nin sequera había candidatos socialistas—. Doutra banda, deuse unha poxa entre a ORGA e DLR polos postos das minorías, que se traduciu na consecución de escanos —por unha marxe moi escasa de votos— alí onde non existe confrontación entre a Alianza e o PSOE, tendo unha mínima presenza onde hai candidatos das dúas forzas hexemónicas²⁴.

Logo da repetición dos comicios e do conseguinte reparto de cargos entre todos os grupos, xa se configura de xeito definitivo un Concello de elección popular²⁵. Este dimitirá en pleno como sinal de protesta contra o “pucheirazo” rexistrado nas eleccións a Cortes Constituíntes, volvendo á actividade logo da anulación por parte do Parlamento das actas da provincia de Lugo²⁶.

Unha das meirandes complicacións do devir da vida municipal vai ser a reposición de funcionarios afíns ao anterior sistema que accederan ao seu posto de traballo dun xeito espurio. Este era o caso do oficial maior letrado Julio Pérez de Guerra —de coñecida militancia católica dereitista—, cuxo nomeamento como arquivero, que databa de 1925, será declarado nulo ao prosperar unha moción de quince concelleiros no primeiro Pleno de setembro²⁷.

1931). O Manifesto da Unión de Labregos, asinado polos integrantes da candidatura, fai un bocexo do seu programa, incidindo no seu carácter agrario e anticaciquil (*El Progreso*, 27 de maio de 1931).

21 O PSOE celebrará o seu mitin no Teatro Principal, coa participación de Ricardo López Pardo, José Luís Asián e Estanislao de Iglesia, que criticaron o “transfuguismo” dos antigos monárquicos que agora se pasaran á República (*El Progreso*, 30 de maio de 1931).

22 Estes, segundo o Presidente da Federación, Luís Sánchez Arrieta, eran fragmentos da obra de Douillet “Así es Moscú”, que gardaban as Xuventudes de Acción Católica no seu local (*El Progreso*, 30 de maio de 1931).

23 Véxase Cadro 3.

24 Esta correlación de forzas non debe sorprenden a ninguén, pois xa na candidatura da conxunción republicano-socialista do 12 de abril seis dos sete republicanos eran de Alianza e un da ORGA. Así pois, os radicais xa eran o referente do republicanismo antes deste proceso electoral. Nalgunhas mesas, as actas de escrutinio reflicten a manipulación electoral: iso explica que determinados candidatos non teñan nin un só voto nalgunhas mesas mentres noutras están entre os máis votados, ou o sorprendente “tirón” electoral dalgúns membros da candidatura agraria nalgunha sección (ADPL, Eleccións, Expedientes electorais, caixa 7957).

25 A distribución das tenencias de alcaldía responde a un criterio de pluralidade e integración dos distintos grupos no labor de goberno do Concello, cedendo aos grupos minoritarios un posto e establecendo unha representación equilibrada entre AR e o PSOE, correspondéndolle á lista máis votada a alcaldía (*El Progreso*, 6 de xuño de 1931).

26 *El Progreso*, 3 de xullo de 1931.

27 O seu cesamento e mailo do veedor-conserxe, Domingo Pérez, farase efectivo a mediados de outubro (*El Progreso*, 16 de outubro de 1931).

O Gobernador Civil anulará o acordo, sementando nerviosismo e divisións na corporación municipal, especialmente nos membros da minoría radical: o Pleno previsto para o 19 de outubro non se poderá celebrar ao non haber *quorum*, debido á súa ausencia. O público amosaríase contrariado pola situación e iría, en sinal de protesta, en manifestación ao Goberno Civil —encabezada polos concelleiros socialistas— para expresarlle as súas queixas ao Gobernador²⁸.

No seguinte pleno, as vacilacións dos concelleiros aliancistas serían constantes. Finalmente, logo dun longo debate a respecto da pertinencia de tomar ese acordo²⁹, procédese á votación, resultando ratificado o acordo cos votos a prol do PSOE e maila ORGA (12), fronte á AR e DLR (11) e unha abstención (Luís Castro Ves).

O público asistente reaccionará de xeito reprobatorio ante a actitude dos membros. O Gobernador imporía unha multa de 75 pesetas aos concelleiros que votaron a prol da ratificación do acordo, que estes decidirían non pagar. No penúltimo Pleno do ano, darase conta dunha instancia de Pérez de Guerra solicitando a reposición do acordo de destitución. A comezos de maio de 1934, o Ministerio da Gobernación resolverá a prol do letrado municipal o preito que mantíña co Concello, que será repostado no seu cargo³⁰.

Ao longo do primeiro bienio republicano, o Concello de Lugo veríase sumido nunha inoperatividade crecente derivada das frecuentes acusacións de incompatibilidade entre concelleiros, o importante peso que o socialismo tiña na corporación e a catividade dos posicionamentos da AR a respecto dos intereses dos grupos de presión instrumentalizados pola dereita, mais nos que tamén estaban representados os seus intereses de grupo —Cámara de Comercio, Sociedade de Comerciantes e Empresarios, Asociación Patronal, Agrupación Xeral de Patróns, Asociación de Propietarios,...—. Isto faríase patente na aprobación dos orzamentos municipais e na proposta de arrendamento da luz eléctrica³¹.

As acusacións de incompatibilidade estarían latentes nas ausencias prolongadas do alcalde e dos concelleiros aos plenos. Esta cuestión, que será a xénese das diferenzas entre os grupos e da posterior crise de xestión, suscítase no outono de 1932:

28 “[...] El público protesta ruidosamente. Añade el Alcalde que, mientras él ocupe la presidencia del Ayuntamiento se hará justicia en todo (óyense voces de: ¡que no haya enchufes!) [...]” (*El Progreso*, 20 de outubro de 1931).

29 Victorino Castro Ves, os irmáns Traseira e López Macía optarían por salvar o seu voto en caso de haber responsabilidade perante a xustiza. Valcárcel reconece ter asinado a moción, mais non lera o que puña. Rodríguez Lameiro (DLR) propón que se acate a decisión do Gobernador Civil, ao que se opoñen enérxicamente Domingo Pérez (ORGA) e os socialistas (*El Progreso*, 27 de outubro de 1931).

30 *La Voz de la Verdad*, 5 de maio de 1934.

31 Os grupos económicos, coa participación da AR, oporíanse aos orzamentos de 1932 (*El Progreso*, 31 de xaneiro de 1932) e proporían o traspaso da fábrica da luz a unha compañía privada, que atoparía a forte oposición do PSOE e mailo Centro Obreiro (*El Progreso*, 14 de decembro de 1932).

¿Está en crisis nuestro Ayuntamiento?

[...] en el seno del Concejo, las actitudes son poco cordiales desde hace tiempo entre los ediles pertenecientes a los distintos grupos políticos.

Ayer hubo una reunión de los representantes de estos grupos en el Gobierno Civil. De esta reunión nada en claro se supo. Parece ser que hasta que llegue a Lugo el Alcalde propietario Sr. Cobreros de la Barrera no se verá la luz. El Sr. Cobreros fué llamado ayer con urgencia, según nos dicen [...].³²

Por fin, después de un mes —desde el día 3 de octubre no pudo lograrse por falta de número de concejales— celebró ayer sesión ordinaria nuestra corporación municipal, concurriendo numeroso público.³³

Nesa mesma sesión os concelleiros da Minoría Socialista Obreira Independente (MSOI)³⁴ deitan a dúbida dunha posíbel incompatibilidade no seu cargo dos muncípes López Macía e Gumersindo Valcárcel (AR), quen, asemade, culpan o edil da MSOI, Iglesias Muñoz, de incorrer na mesma situación. Nesta cuestión a minoría radical tentaría obstaculizar unha decisión do Pleno ao respecto, de tal xeito que, durante un tempo, en ningunha xuntanza habería a representación suficiente (dous terzos da corporación) para que se procedera á votación.

A tónica nos plenos a partir de entón será o enfrontamento constante, mesmo con tintes violentos, entre os concelleiros. No Pleno do 18 de xaneiro de 1933 reábrese a cuestión das incompatibilidades:

[...] El Sr. Pérez da lectura a un escrito —que firman representantes de los grupos políticos Socialista, Radical Socialista, Partido Republicano Gallego y Partido Galleguista— solicitando que se declare incompatibles en el cargo de concejal, por diversas causas que se mencionan— a los señores Castro Ves (don Victorino y don Luís), Valcárcel, Graña Valiño, López Macía y Traseira (don Manuel).

El Alcalde invita a abandonar el salón de sesiones a los concejales citados que están presentes, y que son los señores López Macía, Graña Valiño y Valcárcel, para que la Corporación trate el asunto [...]

32 *El Progreso*, 27 de outubro de 1932.

33 *El Progreso*, 1 de novembro de 1932.

34 Este grupo municipal constituírase como resultado dunha escisión na minoría municipal socialista, desconforme coa liña política marcada pola Agrupación Local. Estaba formada por Ramiro López Lema, Joaquín Iglesias Muñoz, Emilio López Marey e Manuel Fernández y Fernández. A súa orixe semella estar na asemblea para a antevotación de candidatos á repetición da convocatoria de eleccións a Cortes Constituíntes, presidida polo deputado Manuel Cordero. O xeito ilegal en que se desenvolvera a mesma produciu o afastamento da Agrupación Socialista dalgúns dos que foran os seus fundadores e parte do sector obreiro do partido (*La Voz de la Verdad*, 4 de xaneiro de 1933). Na asemblea do 5 de abril de 1932, os concelleiros socialistas Manuel Trigo Anseán e Manuel Fernández y Fernández presentan cadansúa solicitude de baixa, retirándoa o primeiro a requirimento da Asemblea, mais manténdoa o segundo, sostendo que “antes que socialista es obrero”. Outro concelleiro discrepante cun Comité Local que pretende intervir sobre a minoría municipal é Emilio López Marey, aseverando que non está disposto a dar conta da súa actuación no Concello (AHPL, Fondo Gobierno Civil, Sección Administración, expte. 13043/19).

[...] En términos de violencia y en medio de gran escándalo, entáblase amplia discusión, en la que además del alcalde, intervienen los señores Trigo y Fernández [...].³⁵

Finalmente procédese á votación, rexeitándose a incompatibilidade cos seis votos en contra de AR e a MSOI fronte aos cinco do PSOE. Manuel Trigo anuncia o abandono do Concello por parte da minoría socialista. Porén, no vindeiro Pleno, apoiados dende o público por un grupo de persoas afíns, volverán propor que se trate o mesmo asunto, ao que se nega o alcalde, marchando os socialistas no medio dun escándalo por parte do público asistente, “[...] que invadía totalmente la parte de la sala destinada al mismo [...]”³⁶.

Os concelleiros do PSOE regresarán ao Concello en marzo, para volver presentar o problema, nunha sesión supletoria na que tan só había oito concelleiros:

Asisten los concejales socialistas y plantean nuevamente el asunto de las incompatibilidades.- La reunión, fué pródiga en incidentes en su última parte.

[...] Terminados los asuntos que figuran en el orden del día, el señor Trigo Anseán, en nombre de la minoría socialista, lee un escrito que firman los concejales de dicha minoría y los señores López Marey, Iglesias y Pérez, pidiendo que la Corporación declare la incompatibilidad de los ediles Sres. Valcárcel, Traseira (D. Manuel), López Macía y Castro Ves (D. Victorino y D. Luis) [...].

En resposta, Victorino Castro Ves apunta que con eses criterios tamén serían incompatíbeis varios concelleiros do PSOE, crispándose a situación³⁷.

Os socialistas persistirían no intento de forzar unha votación. No Pleno do 31 de maio incóase o expediente de incompatibilidade de Gumersindo Valcárcel, ao que seguiría o de Victorino Castro Ves. Dende entón, calquera tema que suscite un mínimo de polémica rematará cun balbordo ou coa marcha dos concelleiros radicais³⁸. Todos os concelleiros do PSOE dimitirían ante esta crise.

As tirapuxas entre minorías chegan ao seu cumio o 5 de xullo de 1933, derivando dende aquel entón na perda efectiva da normalidade democrática:

35 Nese momento, Ramiro López Lema (MSOI) apunta que tamén se debe avaliar a suposta incompatibilidade de Domingo Pérez (ORGA). O PSOE solicita que se non se soluciona de xeito urxente o asunto, marchará do Concello. A MSOI denuncia unha manobra política ao respecto, pois foron eles quen sacaron ese tema hai meses e esquivárase por medio do Gobernador Civil. Considera que o feito de reabrirse agora este debate se debe a fins electoralistas, ante a inminencia duns comicios (*El Progreso*, 19 de xaneiro de 1933).

36 *El Progreso*, 26 de xaneiro de 1933.

37 “[...] La discusión se agría, desarrollándose en tonos destemplados [...] En vista de esto, los ediles socialistas se retiran. Al abandonar el salón cámbianse frases poco diplomáticas y nada discretas entre los socialistas y los ediles que quedan ocupando sus escaños [...]” (*El Progreso*, 21 de marzo de 1933).

38 A discusión arredor da extensión do tendido eléctrico a Galegos deixou os cinco concelleiros da ORGA, PSOE e MSOI asistentes só no Salón de Plenos (*El Progreso*, 15 de xuño de 1933). O debate sobre o saneamento da estrada da Coruña rematará cunha ameaza de desaloxo por parte do alcalde (*El Progreso*, 28 de xuño de 1933).

«Cosas verdes... ». Lo ocurrido ayer en el Ayuntamiento.

[...] Mientras el público y los periodistas permanecemos durante hora y media —en espera de que la sesión comenzase— los concejales reunidos en la Alcaldía discuten. Minutos más tarde de las ocho y media, y después de haberse ausentado de la Casa Consistorial algunos ediles, también se retira el Alcalde accidental Sr. Pérez.

[...] Lo lamentable, surge un poco más tarde [...]. Cuando, por haber visto al alcalde accidental salir del Ayuntamiento, todos creyeron que la sesión quedaba suspendida, entran el sexto teniente de alcalde Sr. Graña Valiño y los concejales señores Lage Varela, López Quiroga, Regueiro, Trigo Prado, Fernández y López Marey.

Ocupa la presidencia el Sr. Graña, quien, después de declarar abierta la sesión, manifiesta que no puede procederse a la lectura y aprobación del acta de la sesión anterior porque el alcalde accidental Sr. Pérez, al salir de la Casa Consistorial, dejó cerrado todo lo que había de tratarse en la sesión doblemente supletoria.

Explica que preside porque habiéndose retirado el alcalde accidental, los concejales que estaban presentes en la Alcaldía para asistir a la sesión, le habían exigido hacerlo, ya que a su modo de ver, la ley establece que las sesiones supletorias no pueden suspenderse cuando están convocadas [...].

Nesta sesión *sui generis* acordárase por unanimidade emitir un voto de censura ao alcalde accidental, Domingo Pérez, que este non aceptará, vivíndose nunha situación de escasa lexitimidade até a volta do alcalde propietario, Cobreiros de la Barrera³⁹, quen destituirá o secretario persoal que nomeara Domingo Pérez, declarado incompatible ao adebedar 1000 pesetas da súa etapa de alcalde accidental por unha viaxe realizada a Madrid.

No Pleno do 24 de agosto de 1933 constitúese a nova minoría do PRG, integrada por membros da MSOI, ORGA e escindidos do PRR⁴⁰, o que situaba o casarismo como principal grupo político no Concello, permitíndolle afrontar dende unha posición de forza o proceso de elección de vogais no Tribunal de Garantías Constitucionais; para o cal só se presentaron catro candidaturas a vogais representantes da Administración Local: PSOE, PRR, PRG e PRRS. No Concello de Lugo celébrase unha sesión extraordinaria o 3 de setembro á que asisten 23

39 «DIARIA RISA. Si no fueran las consecuencias.[...] Pese a la moción de censura que se aprobó en la sesión supletoria, el Sr. Pérez se presentó ayer a las 10:00 de la mañana en el despacho de la Alcaldía, actuando como si nada hubiese ocurrido el día anterior. También se han hecho animadísimos comentarios al hecho de que el primer teniente de Alcalde no se haga cargo de la Alcaldía y entre tanto actúe tranquilamente como miembro de la Comisión gestora de la Diputación y se exhiba en los Cantones a las horas en que se celebra sesión en el Ayuntamiento.» (*El Progreso*, 7 de xullo de 1933).

40 *El Progreso*, 25 de agosto de 1933. Esta nova minoría estaba formada por concelleiros procedentes do PRR —a maioría dos electos polos distritos rurais— e da MSOI, de xeito que os orguistas pasarían de ter un único concelleiro a seren o grupo maioritario, con oito (véxase Cadro 4). A conta de gastos presentada por Domingo Pérez aprobaríase a finais de decembro, se ben xa dende setembro se erguera a declaración de incompatibilidade (*El Progreso*, 16 de decembro de 1933).

concelleiros, sendo os máis votados Luís Villanueva (PRR) como vogal propietario e Sergio Andión (PRG) como vogal suplente.

A clave nos resultados está na nova situación maioritaria do PRG na corporación e na mingua que para o PSOE supuxeran a escisión e mailas dimisións de concelleiros.

Até o final do ano, co PRR nunha posición feble e o PSOE fóra do Concello, este sumiríase na total inoperatividade, ausentándose frecuentemente o alcalde e non podendo celebrarse os plenos por falta de *quorum*, postergándose así decisións de certa importancia para a cidade.

Mais as distintas minorías sufrirían recomposicións a comezos de 1934: no PRR xurdirá, en boa medida polo proceso de escisión vivido a nivel estatal, unha Minoría Radical Independente⁴¹. A minoría orguista, polo seu carácter ecléctico, logo se vai amosar dividida⁴². Isto fai que a dimisión de Cobreros, tras ser nomeado Presidente da Xestora da Deputación, abra un novo proceso conflitivo:

[...] Las minorías municipales se dividen y subdividen constantemente, y por lo tanto la unanimidad de criterio se hace extraordinariamente difícil. Según nuestras noticias, que damos solo a título de información, se indican para ocupar la poltrona municipal a los ediles Sres. Graña Valiño, del PRG; Castro Ves (D. Victorino), radical, de la minoría independiente; Rodríguez Lameiro, conservador y otros.⁴³

Logo de negociaren as distintas partes, é electo alcalde por aclamación Carlos Vázquez Pimentel⁴⁴. Mais a elección das tenencias de alcaldía resultaría moito máis complicada: tras seren votadas en dous plenos, retardaríase un mes a súa elección ao non haber *quorum* para seren proclamadas⁴⁵.

Unha cuestión que traería controversia dende o primeiro momento sería a aprobación dos orzamentos. O de 1932 sería obxecto dunha campaña de oposición por parte das entidades económicas do municipio, rexeitando a aplicación de novos impostos —décima sobre a propiedade urbana— e a suba dalgúns xa existentes⁴⁶. O orzamento de 1933 —que será prorrogado— zoupará coa resistencia do PSOE e do Centro Obreiro, opostos a que tan só se melloren os salarios dos

41 Non se coñece a composición deste grupo, tan só a adscripción dalgúns concelleiros a el —López Macía, Victorino Castro Ves—, de posíbel adscripción ao sector de Martínez Barrio e integración, unha vez constituído, no PRD.

42 No Pleno do 12 de xaneiro, Domingo Pérez criticará duramente a todos os alcaldes que presidiran até o de entón o Concello. Ao non ser apoiado polos demais concelleiros do PRG, remataría dimitindo no seu cargo (*El Progreso*, 13 de xaneiro de 1934).

43 *El Progreso*, 20 de febreiro de 1934.

44 *El Progreso*, 24 de febreiro de 1934.

45 Repartiríanse os cargos entre as organizacións existentes, correspondendo cada un a un grupo. As tenencias quinta e sexta, ocupadas antes por Graña e Valcárcel, ficarán vacantes (*El Progreso*, 17 de marzo de 1934).

46 Ángel Carro, membro da directiva de varias desas entidades, publicaría un artigo opóndose aos orzamentos do 1932 (*El Progreso*, 5 de febreiro de 1932).

funcionarios municipais máis cualificados⁴⁷. En canto aos de 1934 —devoltos pola Delegación de Facenda—, provocarán fondas discrepancias entre os munícipes:

[...] Señalaban ayer los comentaristas, determinadas diferencias que existen entre algunos grupos de la Corporación, respecto del asunto presupuestal. Algunos estiman que tales discrepancias nacen de que varios ediles no se muestran de acuerdo con que en los nuevos presupuestos no se atienda debidamente a obras de absoluta necesidad, tales como refugios de pobres, construcción de lavaderos públicos, etcétera.⁴⁸

Carlos Vázquez Pimentel dimitirá como alcalde tras dunha asemblea do PSOE, acordando os socialistas asistir só ás sesións da tarde, ao coincidiren as da mañá coa xornada laboral⁴⁹. Ocuparía a alcaldía Enrique Graña Valiño (PRG). Neste punto da crise do Concello, calquera tema a tratar nun pleno podía contribuír a exacerbar inda máis o enfrontamento existente no seo da corporación municipal. Este é o caso do debate sobre a gratificación ao funcionario que cobra o imposto de plusvalía:

[...] Surge, por este motivo, un incidente entre el señor Graña Valiño —que retira la palabra al señor Abella— y éste concejal, que exige que se le escuche porque tiene derecho a hablar [...]

El alcalde, luego de manifestar que le produce sorpresa el hecho de que el señor Abella haya abandonado las funciones concejiles durante dos años y ahora acuda a las sesiones a impugnar asuntos de menor importancia que algunos en que hubo de intervenir la Corporación municipal, de la que el señor Abella permaneció casi totalmente durante 24 meses. Esto mueve al Alcalde a creer en animadversiones del señor Abella.

[...] Protestan enérgicamente los señores Abella, López Macía e Iglesias, el primero de los cuales, dirigiéndose a los concejales que votaron en favor de la propuesta, dice:

¡Levantáos, para que el pueblo os vea y sepa a qué atenerse!

En medio de un gran barullo y sin haberse tratado todos los asuntos que figuraban en el orden del día, el señor Graña levanta la sesión.⁵⁰

2. Comisión Xestora da Reacción (outubro de 1934 - febreiro de 1936)

Logo da Folga Xeral Revolucionaria, o Gobernador Civil destituiría a todos os concelleiros socialistas e orguistas do Concello de Lugo, nomeando unha Xestora integrada por elementos afíns ao Goberno PRR-CEDA⁵¹. Esta provocará un con-

47 Logo dunha asemblea co Centro Obrero, o PSOE presentaría unha emenda á totalidade nun Pleno que rematou en escándalo (*El Progreso*, 17 de decembro de 1932).

48 *El Progreso*, 17 de maio de 1934.

49 *El Progreso*, 24 de xuño de 1934.

50 *El Progreso*, 27 de xullo de 1934.

51 Concretamente, 16 concelleiros do PRR e 12 da CEDA (*El Progreso*, 17 de outubro de 1934). Os cargos de goberno da Xestora serán repartidos dun xeito equitativo entre as dúas forzas representadas (*El Progreso*, 18 de outubro de 1934).

flito institucional coa Deputación pola débeda que esta arrastraba de anos atrás co Concello relativa ao pago das estancias de enfermos de fóra de Lugo no Hospital de Santa María. A corporación municipal denegará o acceso ao devandito hospital aos enfermos que non sexan da capital mentres non sexa afrontada a débeda polo organismo provincial, que alegaba que o Concello actuaba á marxe do convenio asinado en 1915 e estaba disposta a presentar un recurso contencioso-administrativo contra o acordo do Concello⁵². A mediación do Gobernador Civil permitirá que en febreiro de 1935 se chegue a un acordo entre ambas as entidades para a sinatura dun pacto económico que inclúe a liquidación definitiva de contas ao respecto⁵³.

Outra cuestión que vai ser conflitiva xa iniciada coa corporación de 1929 e afrontada definitivamente no período republicano é a proposta de municipalización do servizo de augas, establecéndose unha negociación coa empresa BEGA, máxima accionista da adxudicataria do mesmo (“Abastecimiento de Aguas de Lugo”), non sendo quen de chegaren a un acordo, de tal xeito que a corporación acordará en 1936, ao abeiro dunha sentenza xudicial favorábel, a incautación do servizo pola cantidade de 702.565,67 pesetas⁵⁴.

En abril de 1935 dimitirán os concelleiros da minoría da CEDA, seguindo as instrucións dadas por Gil Robles en relación á crise governamental estatal⁵⁵. Isto some o Concello nun período de paralización dun mes, no cal a marcha do alcalde a Madrid para facer xestións coa Administración do Estado e a ausencia dos cedistas frearon o grao de actividade e dificultaron a celebración de plenos.

Mais a volta da CEDA non supuxo máis que o comezo dunha fonda e larvada crise no Concello. Cando os dereitistas anuncien como novo concelleiro en

52 ADPL, Actas de Plenos, 31 de decembro de 1934 folios 236-239.

53 *El Progreso*, 2 de febreiro de 1935. Resolveríase a situación coa sinatura dun convenio no que establece como taxa a pagar pola Deputación a cantidade de 5 pesetas por enfermo ingresado, mantendo o custo salario do Médico-Cirurxián e a achega de 5.000 pesetas á Casa-Asilo. Líquidanse as contas relativas a 1933, que a Deputación se negara a pagar pola suba unilateral da taxa por estancia feita polo Concello, ascendendo a 243.231,50 pesetas que pagaría a prazos: as 43.231,50 nese mesmo ano e o resto en dez anualidades (ADPL, Actas de Plenos, 8 de febreiro de 1935 folios 10-14).

54 O 27 de decembro de 1930 o Concello acordara dar un ano de prazo á empresa para entregar o servizo de augas a mans municipais, ao que esta respondera presentado un recurso contencioso-administrativo que é resolto en sentenza firme o 12 de maio de 1936, facultando ao Concello —ao abeiro da lexislación de réxime local de 31 de outubro de 1935— a incautarse do servizo pola cantidade taxada xa en 1929 (AML, Servizos, Sanidade, Augas, expte. N.7351/1). No entanto non se fallou o recurso, BEGA tentaría forzar o Concello a abandonar a idea da municipalización, ofertándolle 6.000 das 7.000 accións que posuía ao prezo de 800.000 pesetas, reclamándolle unha débeda de 90.000 pesetas por amaños nas instalacións a través da Delegación de Facenda; e mesmo presionando o Gobernador Civil para que destituíra a Corporación Municipal, ao cal se negou (AML, Actas e Goberno, Actas de Plenos, Libro 36, actas de 21 de xaneiro de 1935, 8 de febreiro de 1935, 18 de febreiro de 1935).

55 *La Voz de la Verdad*, 6 de abril de 1935. Reintegráranse aos seus postos no Pleno do 15 de maio (*El Progreso*, 16 de maio de 1935).

substitución de Arcadio Casanova ao tenente coronel de Infantería retirado Ramón Lamela Barbacid, o PRR deixará de asistir aos plenos en sinal de protesta contra a designación dunha persoa que non consideraban de recibo que estiver na corporación⁵⁶.

Cando a CEDA presente a Lamela como candidato á primeira tenencia de alcaldía vacante, os radicais farán obstrucionismo votando en branco, de tal xeito que non se puidera proclamar con carácter definitivo ao non ter a maioría de votos. O 10 de xuño os concelleiros da CEDA con cargos no equipo de goberno renunciarán en sinal de protesta⁵⁷. A finais de outubro, a minoría cedista en pleno marchará de novo do Concello, semella que debido á ofensa dun policía a un concelleiro dereitista⁵⁸.

O incumprimento do prazo para a aprobación da execución do amaño da praza de Abastos orixinará un cruce de acusacións entre as dúas minorías a respecto da responsabilidade do ocorrido, chegando ao seu cumio a dinámica de ingobernabilidade na que entrara a corporación radical-cedista⁵⁹. Nos primeiros días de 1936, o Gobernador Civil vai substituír os concelleiros cedistas⁶⁰, ficando unha composición na que a meirande parte dos nomeados son de filiación radical⁶¹. Configúrase, pois, unha corporación monocroma consonte coa orientación política do Goberno.

3. Comisión Xestora Frontepopulista (febreiro-xullo de 1936)

Trala vitoria electoral da Fronte Popular nos comicios de febreiro de 1936, o goberno entrante acorda a reintegración aos seus cargos dos concelleiros de elección

56 O PRR, pola súa banda, proporía como novo concelleiro a Antonio Cardero Veloso, en substitución de Antonio López Arias (*El Progreso*, 21 de maio de 1935).

57 Como consecuencia desta actitude, dimitiría no seu posto o cedista Casto González Barreiro, en desacordo coa estratexia adoptada pola minoría de dereitas, sendo substituído por Antonino Rodríguez López (*El Progreso*, 11 de xuño de 1935).

58 “[...] El móvil de tal actitud baséase en su incompatibilidad con la minoría radical, debido a las continuadas muestras de desconsideración que ésta, de un tiempo a esta parte, le viene haciendo objeto.” (*El Progreso*, 24 de outubro 1935).

59 O alcalde culpabilizaría á CEDA de obstaculizar o proceso ao non asistir aos plenos. A isto responderían os dereitistas que cos 16 concelleiros da minoría radical había *quorum* suficiente (*La Voz de la Verdad*, 26 de outubro de 1935). En setembro de 1935 iniciáranse os trámites para o amaño do Mercado coa aprobación do proxecto e do orzamento, do cal se daba traslado ao Ministerio de Obras Públicas, prevéndose o comezo das obras para xaneiro de 1937 (AML, Actas e Goberno, Actas de Plenos, Libro 37, acta de 16 de outubro de 1935). Posteriormente, como resultado das conversas tidas polo Alcalde en Madrid con responsábeis do Ministerio, acordárase unha prórroga do prazo para a execución das obras (AML, Actas e Goberno, Actas de Plenos, Libro 37, acta de 31 de decembro de 1935).

60 *El Progreso*, 7 de xaneiro de 1936. (Véxase Cadro 6)

61 Nun primeiro momento estaban propostos dous membros de IR, que finalmente non aceptan (*El Progreso*, 9 de xaneiro de 1936).

popular, ocupando a alcaldía no Concello de Lugo Domingo Pérez y Pérez (IR)⁶². Mais esta era unha solución transitoria mentres se reestruturaban os esquemas de poder e se elixían gobernadores. A primeira misión do novo Gobernador Civil de Lugo, José Antonio Fernández de la Vega, sería nomear unha nova Xestora municipal, para o cal pediu aos partidos da Fronte Popular unha listaxe de persoas propostas, compondo o Gobernador unha Xestora con 10 concelleiros de IR, 8 do PSOE, 8 de UR e 2 do PG, que non aceptaría finalmente eses dous postos debido ás dúbidas xeradas arredor da súa participación na FP. Os postos de responsabilidade repartiríanse entre as tres forzas, quedando IR co Alcalde (Francisco López Lamas) e dúas tenencias de alcaldía e compensando ao PSOE e a UR con cadansúas tres⁶³. Esta será a corporación que rexerá o Concello até o golpe de Estado do 17 e 18 de xullo de 1936⁶⁴.

62 Este evento sería celebrado coa colocación de iluminación especial na Casa Consistorial e mailo local social de IR. Dende o balcón do Concello dirixiríanse aos cidadáns alí congregados o novo alcalde e o presidente do Comité Provincial de IR, Díaz Villaamil (*El Progreso*, 20 de febreiro de 1936).

63 (*El Progreso*, 4 de marzo de 1936). As comisións de traballo repartiranse, como se viñera facendo nas anteriores corporacións de xeito proporcional compensado (*El Progreso*, 7 de marzo de 1936). (Véxase Cadro 7)

64 As únicas alteracións serían a incorporación de Germán Lastra Cancio en substitución de Benigno Quiroga (PSOE) e Desiderio Fole Sánchez no lugar de Ángel Quiñoá (UR) (*El Progreso*, 28 de xullo de 1936).

4. ANEXOS

CADRO 1: eleccións municipais (12 de abril de 1931). Concelleiros electos

Distrito 1º	Ángel López Pérez José Pujol Alfredo Rodríguez Labajo Tomás Pérez García Purificación de Cora Sabater Carlos Vázquez Fernández Pimentel José Bolaño Pérez	monárquico monárquico monárquico monárquico monárquico socialista republicano
Distrito 2º	Antonino Rodríguez Marcelino López Salustiano Carro Emilio López Marey	monárquico monárquico republicano socialista
Distrito 3º	Ramón Neira Pedrosa Roberto Pedrosa Pérez Manuel Parga José Antonio Valiña	monárquico monárquico monárquico socialista
Distrito 4º	Manuel Figueroa José Páramo Demetrio Álvarez Serafín Rey	monárquico monárquico monárquico monárquico
Distrito 5º	Eleuterio López Antonio Fernández Manuel Traseira Manuel Yáñez José Tellado	monárquico monárquico monárquico monárquico monárquico
Distrito 6º	Luís Sánchez Arrieta Juan Quintás Jesús García Gesto Victorino Castro Ves	monárquico monárquico monárquico Republicano

CADRO 2: comisión xestora concello (19 de abril de 1931)

José Bolaño Pérez	Republicano (AR)	Presidente
Carlos Vázquez Fernández Pimentel	Socialista	Vicepresidente, Delegado de Beneficencia, Hixiene e Cemiterios
José Antonio Valiña Muíño	Socialista	Del. Instrución Pública
Victorino Castro Ves	Republicano (AR)	Del. Abastos e Mercado
Emilio López Marey	Socialista	Del. Fomento
Salustiano Carro Crespo	Republicano (ORGA)	Del. Policía Rural

CADRO 3: repetición da eleccións municipais (31 de maio de 1931). Concelleiros electos

Distrito 1º	Carlos Vázquez Fernández Pimentel	PSOE	516 votos
	José Bolaño Pérez	AR	436 votos
	José Cobreros de la Barrera	AR	378 votos
	Victorino Castro Ves	AR	371 votos
	Juan Comas Camps	PSOE	371 votos
	Joaquín Fugarolas Marbán	PSOE	345 votos
Distrito 2º	Emilio López Marey	PSOE	251 votos
	Joaquín Iglesias	PSOE	176 votos
	López Macía	AR	128 votos
	Manuel Castro López	PSOE	123 votos
Distrito 3º	José Abella	PSOE	251 votos
	José A. Valiña	PSOE	244 votos
	Manuel Fernández	PSOE	159 votos
	Luís Castro Ves	AR	142 votos
Distrito 4º	Manuel Traseira	AR	365 votos
	José Trigo Prado	AR	325 votos
	José Lage	AR	308 votos
	Eduardo Rodríguez Lameiro	DLR	147 votos
Distrito 5º	Gumersindo Valcárcel	AR	379 votos
	Enrique Graña	AR	327 votos
	Ángel Traseira	AR	308 votos
	Manuel Trigo	PSOE	278 votos
	Ramiro López Lema	PSOE	254 votos
Distrito 6º	Victorino Castro Ves	AR	475 votos
	López Quiroga	AR	458 votos
	Blas Regueiro	AR	457 votos
	Domingo Pérez	ORGA	61 votos

CADRO 4: minoría PRG (24 de agosto de 1933)

Presidente	Enrique Graña Valiño	Ex-PRR
Secretario	Joaquín Iglesias Muñoz	Ex-MSOI
	Domingo Pérez y Pérez	PRG
	José Trigo Prado	Ex-PRR
	Blas Regueiro Fernández	Ex-PRR
	José López Quiroga	Ex-PRR
	José Lage Varela	Ex-PRR
	Emilio López Marey	Ex-MSOI

CADRO 5: comisión xestora radical-cedista (17 de outubro de 1934)

Camilo López Pardo	PRR
Rosendo Vázquez Barcia	PRR
César Díaz Otero	PRR
Antonio López Arias	PRR
Lucio Ibáñez López	PRR
Sabino Torrón Abella	PRR
José López Vigo	PRR
David Fernández	PRR
Jesús Sarmiento	PRR
Bautista Castedo	PRR
Arcadio Casanova García	CEDA
Manuel Parga Rodríguez	CEDA
Casto Díaz Sal	CEDA
José Trapero Pardo	CEDA
José Ferreiro Iglesias	CEDA
Manuel Portela Nogueira	CEDA
Agapito Peña Fraga	CEDA
José Mesa Pérez	CEDA
Casto González Barreiro	CEDA
Manuel Figueroa Barros	CEDA
Rogelio Pena Blanco	PRR
Pedro Saa Quintela	CEDA
Juan Quintás López	CEDA
José Cobreros de la Barrera	PRR
Gumersindo Valcárcel Maceda	PRR
Ángel Traseira Carreira	PRR
Enrique Graña Valiño	PRR
Manuel Castro López	PRR

CADRO 6: concelleiros en substitución da minoría da CEDA (7 de xaneiro de 1936)

Vicente Meri Barbeny	PRR
Baldomero Rivas Rubinos	PRR
Manuel Teijeiro Varela	PRR
Manuel Corral Conde	PRR
José Méndez López	PRR
Ricardo Tourón	PRR
Jesús Castro López	PRR
Fernando Lago Rivas	PRR
Juan Varela Seijas	PRR
Rodrigo Castro Fernández	IR
José Castro Burgo	PRR
Clemente Cordeiro González	IR
José Vázquez Abel	PRR

CADRO 7: comisión xestora da Fronte Popular (4 de marzo de 1936)

Antonio Castedo Rubinos	PSOE
Manuel Cobas Rodríguez	PSOE
Manuel Neira Souto	PSOE
Antonio Abuín Palmeiro	PSOE
Amadeo Fernández García	PSOE
José Pérez Varela	PSOE
Ángel Yáñez Núñez	PSOE
Esteban Sánchez Guisasola	PSOE
José García López	UR
Luis Gabín Lugilde	UR
Ángel Quiñoá González	UR
Domingo del Río González	UR
Emilio Salgado Morandeira	UR
José Tella Saavedra	UR
Benigno Quiroga López	UR
Ángel Abuín Lombao	UR
Celestino Noya Rodríguez	IR
Glicerio Albarrán Puente	IR
Arcadio Romero Boelle	IR
Narciso Aloguín Benedicto	IR
Serafín Caridad Nogueira	IR
Tomás Saavedra Pardo	IR
Francisco Lamas López	IR
Clemente Cordeiro González	IR
Ángel Pérez López	IR
José Guerra Sánchez	IR
José Vázquez Fernández Pimentel	PG
Benigno Varela Fernández	PG

CADRO 8: índice de acrónimos

FONTES	
ADPL	Arquivo da Deputación Provincial de Lugo
AHPL	Arquivo Histórico da Provincia de Lugo
AML	Arquivo Municipal de Lugo
HPL	Hemeroteca Provincial de Lugo

ORGANIZACIÓNS POLÍTICAS	
AR	Alianza Republicana
CEDA	Confederación Española de Derechas Autónomas
DLR	Derecha Liberal Republicana
FCA	Federación Católica Agraria
FRG	Federación Republicana Galega
IR	Izquierda Republicana
MSOI	Minoría Socialista Obreira Independente
ORGA	Organización Republicana Galega Autónoma
PRD	Partido Radical Demócrata
PRG	Partido Republicano Galego (antes ORGA)
PRR	Partido Republicano Radical (antes AR)
PRRS	Partido Republicano Radical Socialista
PSOE	Partido Socialista Obrero Español
UMN	Unión Monárquica Nacional
UR	Unión Republicana